

Te Toa Takitini

Registered at the G.P.O as a Newspaper.

Te Utu mo te Pepa 6/6 i te tau.

Me penei nga reta "Te Toa Takitini" Box 300, Hastings.

NAMA 14

HASTINGS

HEPETEMA 1, 1922

Te Pooti Mo Te Ingoa o Te Pepa.

ANUI te whakamihī atu o ta koutou tamaiti ki ona rangatira maha o ia marae o ia marae mo to koutou whakaaro nui mai ki a ia i te wa i kimihiā ai he ingoa tuturu e te motu katoa mo te tamaiti nei. Huihui katoa nga reta i tae mai 22I. I runga i te tono mai a Ngapuhi me te Tairawhiti kia kua e tere te kati i te ra pooti i te he o nga meera ki o ratou takiwa, waiho ana te pooti kia puare ana tae noa ki tenei re 29 o nga ra o Akuhata nei. Kua tae katoa mai nga pooti inaianei a kua taua katoatia. Ko te whakatoputanga tenei o nga pooti :—

TE TOA TAKITINI, 82.

TE RONGO PAI, 9

TIRITI O WAITANGI, 63.

TE KUKUPA, 6.

HOKOWHITU-A-TU, 12.

MAUI, 6.

Ko etahi a nga ingoa he 5 he 4 hoki iho ki te kotahi Kua nui nga whakamarama mo nga ingoa nei, no reira kaore te Etita e whakaapiapi i nga wharangi o te pepa kei kore e whai ruuma mo nga korero hou. Heoi kia ora katoa koutou i tukutuku mai nei i a koutou ingoa. Ko nga tangata enei i waimarie ki te tapa i te ingoa i wiini i te pooti: Rotia Hone, H. Tiopira, Canon Pahewa, Fawhanga Eruera, Horomona Himiona, Keepa Winiata, Mihaere Tamaiwaea, W. Maihi Ereatara. Ko te rima tau hei rerenga atu mo te pepa mo te kore utu, ka wahia kia koutou toke-warū, ara e warū marama a Te Toa Takitini e tu ana ki o koutou marae kaore he utu ki a koutou. Kia ora koutou katoa.

He Aha Te Reo Pai mo te Rau Tau Hou

O nga tikanga huhua a o tatou matua, a o tatou tupuna e tika nei kia puritia e tatou, ko nga whakatauki etahi o nga mea tino tika notemea he nui nga kupu nga pou korero hoki mehemea ki te hoatu te kupu whakarite te whakatauki ranei e tika ana mo taua kupu, mo taua pou korero ranei, nui ana mai te tatai o te korero. He tumanako no te ngakau kia waiho enei tu korero e te hunga e tupu ake ana hei mea whaka-wai-rakau i nga kupu i nga pou korero ranei e whakahaeretia ana e koutou, Ko te mahara iho i tuhia atu ai me kore koutou e tirotiro iho a ka hoatu ka waiho hei tikanga korero ma koutou i nga takiwa kororerero. Aha koa ra uaua te whakapuaki e te ngutu, te whakaaro ranei e te ngakau i tenei wa, kei te haere mai te takiwa e mama ai. I roto i nga ra o te rapu i te Matauranga (Education) kaore tatou i te matau ki te takiwa e piki ai tetahi o koutou ki tetahi turanga teitei hei tangata nui mo te iwi hei tu i waenganui i a koutou me te iwi Pakeha hei reira ka kitea te pai o te mau o nga korero whakatauki hei wani i te kupu, hei whakatu-tama-tane i te pou korero aha koa pakeha aha koa Maori, ka wana tonu te tu o te tahu korero. Ka kitea hoki i runga i te tatai o te korero a te tangata te momo o taua tangata i roto i nga ropu o te hunga matau. Ko etahi o tatou e tika ana kia tu i runga i nga turanga korero mo te iwi (Public Service. E tika ana aua tu tangata kia tino matau ratou ki te whakatakoto i nga kupu reka me nga knpu matauranga hoki hei karo i te whakaaro o te tangata a ko nga tangata he nui to ratou matau ki nga whakatauki me eraatu tu kupu hei whakaatu i te ahua o te tu o ona whakaaro ko ena nga tangata e tino nui te tirohia e te iwi ke mehemea ra ia he wa marama, na reira ki taku nei whakaaro he mea pai te manaaki i nga whakatauki a o tatou tupuna, aha koa ra he reo no ratou i whakaputaina i roto i te whaititanga mai o ratou whakaaro engari na kona hoki i kitea ai te reka o aua kupu. I te mea hoki kei te whaia e tatou ko te matauranga o te pakeha i tenei ra, he mea pai ano hoki kia whakawhaititia atu e koutou nga kupu Maori ki roto i nga huarahi maha o te matauranga pakeha hei whakaatu haere ano i roto i o koutou turanga "Ropu Matauranga" ko a koutou kupu whaka-wai-rakau i nga kupu matauranga me nga whakaaro matauranga e whakapuaki ana i haria mai ano e koutou i roto i nga

kupu me nga "Whakatauki a o koutou tupuna." He Toa Takitini ra tenei i runga i nga Tatai Korero. Na reira manaakitia i runga i te tuku mai i nga korero i takea mai ainga kupu whakatauki kei o koutou marae e pukai ana Nau ko te rakau, naku ko te rakau ka whati te hoa riri, a, mau hoki ko te rourou, maku hoki ko te rourou ka ora te manuhiri tua-rangi, ara a koutou tamariki me a koutou mokopuna e takatu nei i o koutou marae maha, hei hapai i te ingoa me te mana o o ratou tupuna ka mene ki te po. Ko te whakamau atu o te tumanako kei a koutou. Ko te ngakau ia kei te takare ake ki nga ra kei mua.—P.H.T.

(Taria te roanga)

He Oranga mo Te Pepa.

Takurua Tamarau 10/-; Major Tunuiarangi 19/6; Illott's 16/9; Kako Pohe 6/-; Rev. P. Temuera 10/-; Hoani Keriti 8/-; Hori King 6/-; Rev. A. A. Chisholm 7/6; N. T. Taurere 8/-; Matenga Taihuka 13/-; Matenga Waaka 10/-; Mrs Anderson 10/-; C. Durie 20/-; W. Erueti 20/-; Morehu Turoa 20/-; Pene Heihi 20/-; Huta Park, W. Ratapahi, Hehi Rapihana, Ernest McLeod, Eramiha Tipene, Horiaan Kiwhi, Rakei Kingi, Heta Wawatai, Ata Tatia, Wi Te Kauwako, Hoani Tutu Te Whaiti, Arapata P. Te Maari, Rev. F. Spencer, Heemi Tohu, P. N. Raihania, Turei Maki, per E. Peene—Taane Hauraki, Maitaranui, Hori Hiakita, Te Amoroa Te Hira, per P. Ngata—Renata Pohatu, Renate Ngata, Paaka Turei, Henare Pereto, Eru Kemara, Wi Tootu 6/6 each.

Ki ora koutou e manaaki mai nei. Me penei nga reta.

Te Etita—Box 300, Hastings.

Tiriti o Waitangi Pakapuka.

He 2/- ta enei kua tae mai.—Kingi Huriwaka, Mita Tuhuruhuru, Hoori Reweti, Rotia Hone, Panapa Tuari, Tamati Pewhairangi, Huta Park, Poihipi Te Kume, Daniel Campbell, Wikiriwhi Te Tuahu, Ruka Paati, Wiremu Peihana, R. Shepherd, Hoone Hare, Tupara Tamana, Hoori Tane (2), Hauwai, Tiakiwa, Te Maitaranui Rangiaho Pouwhare Te Rihitoto Nikora, F. Smith, W. Ratapahi, D. P. Hawiki, Ngapua Piripo, Whata Karaka, Matekino Hauraki, W. R. Pestell, H. Tuterangi, E. McLeod, Mika Te Tawho, Peti Matehe, Hoani Keriti, Paratene Ngata (5), Hekera Ponga, Hami Tawaewae, Rev W. G. Williams, Hurinui Apanui, W. Wirihana (2), N. Taurere, Rev. E. M. Eruini, Te Tuhi Heretini, Karaitiana Poi, Wiki Tupe, W. R. Kerehi, Hone Rameka, Peri Rini Matia, Tohi Pirika, Turei Heke, Eramiha Tepene, Amoamo Te Riaki, Ngakau Aori, Paora Pene, Turei Maki, Hone Ngata.

NGA NEHU TUPAPAKU.

Kanui nga raruraru kua pa mai ki nga tangata o Heretaunga mo te ahua o te nehu o o ratou tupapaku. Kua kore i whakaaetia he kawhena, engari me matua tae atu he tiwhikete a te Takuta whakaatu i te mate, ka riro mai ai he kawhena. Kei nga tupapaku kaore nei he takuta i kite, nui atu te raruraru.

Kua tukuna he reta e te Etita ki a Apirana Ngata mo tenei take Kei te kimibia mai e ia inaianei te tikanga o tenei whakahaere hou a te Kawanatanga, me tana whakaatu mai katahi ano ia ka rongo ki tenei whakahaere, me tana mohio kei te kuare katoa nga rohe Kaunihera ki tenei tikanga.

Kua tae te Etita ki te Tari o te Kai-rehita o nga Tupapaku i Heretaunga nei, a kua whakaaturia mai te reta a Te Kawanatanga ki a ia. E penei ana nga korero—Kei te hanga he paeroa hei whakauru ki roto i nga whakahaere i raro i te mana o nga Kaunihera Maori ara “Ki te mate he tupapaku, a kaore he takuta i kite i taua turoro, ma te Komiti marae e tiro tiro te ahua i mate ai taua tupapaku, ara te ahua o te mate, te roa e mate ana, nga whakahaere i runga i te tupapaku, nga ingoa o nga tangata i eke ki runga i te tupapaku, a ma ratau e tuku mai he ripoata ki te Kai-rehita Tupapaku i tata atu ki to ratou takiwa”

Ko te Paeroa nei he tauira kau kaore ano kia whai mana. Ki te kore he tiwhikete a te Takuta kei te whai mana te Komiti Marae ki te whakaputa tiwhikete ina tupono he raruraru mo te kore tiwhikete Takuta

He Panui Na Te Toa Takitini.

“He huruhuru te manu ka rere.” Kua huri te tau tuatahi o te pepa e rere atu ana ki te nuinga o koutou. No reira ka inoi atu kia arohatia mai ta koutou taonga. Ko te ture, me matua tuku mai te moni ka rere atu ai ta koutou taonga.

Mo nga Tamariki kaha te Rewharewha, me kai i te

WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE, 1/9, 2/9 patara.

Nga Mahi Ahuwhenua.

Ko tenei tatai korero i tuhia hei whakamarama, hei tohutohu hoki i etahi ahua o te mahi ahuhenua. He mea kohikohi mai i roto i te pukapuka e taia ana i ia marama, i ia marama e te Tari Ahuwhenua a te Kawana-tanga (Department of Agriculture). Ko aua korero na nga tohunga o tera tari i tuhia hei tohutohu ki nga tangata mahi paamu. Kei reira etahi korero maha e tika ana kia taia ki ta tatau pepa, hei hopu mai na nga tangata whai mahara o ia wahi. Tena pea hoki kei a ratau etahi korero penei hei tohutohu ki o ratau hoa Maori.

(I.) Te hanga pou taiapa kohatu.

(Making concrete fencing posts.)

Me matua hanga he keehi rakau (mould) kia rite ki te nui o te momo poohi e hiahiatia ana. Kia tata mai he waea tawhito, he paipa ranei, hei whakapakari mo roto i te kupapa---a me poroporo kia ahua rite te roroa ki to te poohi e hangaia ana. Kia tata mai hoki he pihi maitai, he paipa ranei, kia $\frac{3}{8}$ inihi terahi. a me poroporo kia rite ki te whanui o te poohi. Hei pokapoka rua enei hei kuhunga mo nga waea a te wa e whakaarahia ai te taiapa. Me hanga hoki he amo hei kuhunga mo enei maitai pokapoka rua, he patene (batten) te mea pai ki runga ki raro hoki o te keehi, ka waitohu ai i te tatahi o nga rua. Kei wareware hoki ki te mea i tetahi rua mo te wahi o te poohi e tukuna ki raro ki te whenua, hei whakamaunga mo nga waewae here i nga poohi o nga wharua, o nga puke ranei, o nga hurihanga ranei. Ko te pokepoko o te "concrete" kia rima waahi kirikiri pohatuhatu nei, kia kotahi wahi "cement." Ka whakatakoto ai i tena ki te takere o te keehi kia rua inihi te matotoru a puta noa, katahi ka whakatakoto ai i nga waea, i nga paipa ranei hei whakamatua. Hei muri ka uta iho ano he "concrete" e rua inihi, ka whakatakoto ano he waea whakamatua, a ka pera haere a rite noa te matotoru e hiahiatia ana, ka popoki ai. Ko nga maitai pokapoka rua ranei me panipani ki te hinu i mua o te whakanohanga iho, kia mania ai te takiri ake ina oti te "concrete" te whakatakoto. Waiho ano e makuku ana ka takiri i aua maitai; ka puare i kona nga rua mo nga waea o te taiapa. Ka oti te poohi nei te hanga me waiho kia rua marama e takoto ana, kia ata maroke pai.

Kei te haramai nga ra e tangihia ai te puriri, te totara, te matai, era atu rakau maha i whakatokia e te Atua hei taonga ma te tangata ki enei motu, a tenei kua pau noa i te ahi te kai.

(2.) Nga rakau Whakato hei hanga taiapa, hei papa whare, hei wahie.

Kei te kaha te aronui o te iwi pakeha ki tenei take i te mea kei te kitea ake kei te whakangaro haere nga ngahere o Nui Tireni. Ko nga ngahere e ora nei kei te oma haere atu i ia tau, i ia tau, na te toki na te ahi i pana kia mamao rawa atu i te tangata, kia watea ai te whenua hei tipunga mo nga tarutaru whangai kararehe. Nawai ra ka mahue nga pa o te tangata i nga rakau hei hanga whare mona, i te rakau wahie hei tao kai mana hei whakamahana ranei mona. Ara, ka wehe te tangata i tetahi wahi nui o te ora e ora nei tona tinana i te ao. He kuare, he titiro poto.

Kei te rongoa te tangata i tenei mate ki te moni. Ko nga moni i hua mai i te whenua i whakawateatia ai e ia e ona matua ranei, kei te haere hei hoko poohi, hei hoko patene, hei hoko papa, hei hoko wahie, hei hoko waro.

Ko tetahi o nga rongoa e kauwhautia nuitia ana i tenei wa, ko te whakato i nga rakau e rite ana ki runga ki te whenua o ia tangata o ia tangata. Kei te tohutohu nga tohunga o tena mahi, a koia enei etahi o a ratau tohutohu ka tukuna atu ki ta tatau pepa. Ahakoa kei hea te paamu, kanui nga wahi o te whenua e rite ana hei whakatonga ki te rakau, hei pa hau, hei whakamarumaruru, hei pupuri i nga tahataha o nga awa, hei here i nga horo, hei whakapaipai mo nga taha o nga kainga.

Ko nga rakau enei e korerotia ana e nga tohunga, e tika ana hei whakatiri :—

(a) Pinus Insignis, ara, pinus radiata (Monterey Pine.)

He paina te ingoa nui o tenei rakau, engari ko te momo ano e rite ana. He pai hei papa hanga whare, ara mo nga wahi o roto o te whare, a e pai ana hei hanga i nga whare o waho mo nga mahi o te paamu. He

rakau pai ano hei wahie. He rakau ngawari hoki ki te whakatipu, he hohoro ki te tipu. Kei Waikato a kei te Waipounamu kua tu etahi mira hei kani i tenei momo rakau, ka wha-tekau nga tau o te whakatonga iho.

- (b) *Cupressus Macrocarpa*. E kii ana he rakau pai tenei hei poohi taiapa. Kia ahua piri tonu te tu ara kia wha putu te tatahi, kia kawhaki whakarunga ai te tipu a te rakau, he rakau kaupekapeka hoki.

E taea ano hoki tenei me te paina te whakatipu e te tangata, me rui a purapura, a kia pakeke ka ranga ai ki nga wahi pumau hei tuunga.

- (c) Ko nga momo purukamu (*Eucalyptus*) o Ahi⁷ tereria he maha noa atu. Kua tirohia e nga tohunga nga momo e tika ana mo enei motu ara koia enei:—

Eucalyptus paniculata (Ironbark)
Eucalyptus eugenioides (Stringybark)
Eucalyptus regnans
Eucalyptus fastigata
Eucalyptus Muelleriana

Hei muri ake nei te nuinga o nga whakamarama mo te ahua o enei momo rakau, te ahua o te whakatipu me nga mahi e rite ana ma ia momo ma ia momo

- (d) *Sequoia sempervirens* (Californian redwood)
 Ko tetahi tenei o nga rakau nunui o te ao, ko tona kainga kei Amerika. E rite ana mo nga mahi whare penei i te kauri i te rimu.

(e) *Pseudotsugo Douglasii* (Oregon Pine). Ko tenei rakau kua tangata whenuatia ki enei motu. E rite ana mo nga mahi katoa o te whare. Kua whanui te whakatipu a nga tangata mahi paamu i tenei momo rakau, he hohoro ki te tipu. I tona ake whenua i Amerika e tae ana ki te toru rau putu te tiketike. Tena ia kei a Te Arawa kei nga tangata e mahi ana i nga paamu rakau a te Kawanatanga i te Whakarewarewa ahu atu ki Waiotapu nga tino whakamarama pai kia tatau mo tenei putake korero.

Ko te huarahi pai ma te tangata e hiahia ana ki te whakatipu i enei momo rakau, me tonono e ia he purapura (kakano) i te paamu rakau a te Kawanatanga i Rotorua. Me tuhi ki te Caretaker, State Forests, Whakarewarewa.

Kei reira hoki nga tohutohu katoa mo te ahua o te whakato, mo te marama pai hei parekereketanga i nga purapura.

(Taria te roanga.)

NGA WHENUA TIAKI O TE TAI-RAWHITI.

Ko te patai a te Hon. A. T. Ngata mema mo te Tai-rawhiti ki te Minita mo te Taha Maori i roto i te Paremata.

“Mehemea e whakaaro ana ia ki te hanga ture i tenei tau mo nga whenua tiaki o te Tai-rawhiti (East Coast Trust Lands) hei whakatikatika i te ahua o nga kaupapa i waenganui i nga ropu whenua i raro i te mana o te Komihana, a hei tohutohu i te huarahi whakahaere ma te Komihana i aua whenua?”

Ko te whakautu tenei a te Minita Maori i te 19 o nga ra o Hurae, 1922.

Te Honore Mr. Coates, Minita mo te Taha Maori : “Ae : kei te bangaia e te Komihana o nga whenua o te Tai-rawhiti he pire i runga i te kaupapa e pataia nei e te Honore Mema hei whakatakoto mai ki te Paremata i tenei tau. Ko nga take mo taua pire tera e pa whanui ki nga tangata maha no ratau aua whenua a tera e whiri whiri tahi te Komihana ratau ko nga Maori no ratau nga whenua, kia mahi tahi ai ratau i nga take hei painga mo aua whenua.”

Ko te whakatutukitanga tenei i nga kaupapa i whakatakotoria mai i ta matau hui ko te Komihana i te Hepetema o te tau 1921, kia hurahia mai nga kaute katoa o nga whenua nei, kia ata wehewehea haeretia nga tau-maha o ia whenua, o ia whenua, a kia timata te Komihana ki te whakahaere i nga huarahi e watea haere ai aua whenua, kia whakahokia ai ki nga tangata no ratau aua whenua. Ka timataia te whakamama i nga papa-kainga : ka whakawhaititia te taumaha o ia whenua o ia whenua ki runga ki a ia ano tu tika ai. Ko te ora nui mo enei whenua ko te taake arawhata ina whakamamatia e te Paremata i tenei tau.

TE TURE MO TE WAIPIRO.

No te Paremata ka taha nei ka whakaturia e te Whare tetahi Komiti o nga Mema Paremata hei uiui, a hei ripoata mai ki te Paremata i o ratau whakaaro mo te ahua o nga ture e pa ana ki te waipiro.

No tera wiki ka whakatakotoria ta ratau ripoata ki mua o te Paremata. Ko nga wahi i pa mai ki te iwi Maori ko enei:—

1. Mehemea tera etahi whare whai raihana ki te hoko waipiro e tata ana ki tetahi rori, a tera pea i runga i te tipu haere o nga tikanga o taua takiwa ka mahue tera rori a ka whakatakotoria he rori hou nui i tetahi wahi e tawhiti atu ana i aua whare, e tika ana kia whiwhi mana nga Komiti Raihana ki te whakaae kia nukuhia atu aua raihana ki nga wahi e piri ana ki taua rori hou.

2. Me whakatikatika te tekiona 46 o te Ture Raihana Waipiro, 1910, kia ahei ai nga Maori ki te pooti ano mo te waipiro i nga wahi i whakataua ai e ta ratau pooti i mua kia kaua e hokona te waipiro ki te tangata Maori.

Ko te rarangi tuatahi ka pa ki etahi hoteera kei te takiwai o te tai-rawhiti, ka tika nei mo ratau te kupu ra "Takoto noa Waimahuru." Ko nga huanui o te tangata kua hikitia e te waka nei e te motoka he wahi ke. Ka mahue nga takutai, nga ngutuawa wai, ka konohi nga rori ki nga wehenga huanui, ki nga taha o nga piriti. Na reira ka whakaarohia he pai i te mea e tu ana ano nga raihana hoko waipiro, kia kawea mai nga whare hokohoko o tera kai ki te taha o nga rori whanui.

Ko te rarangi tuarua ka pa ki te rohe Kaunihera Maori o Horouta. I whakaaetia e te Pirimia i tera tau kia whakatikatikaina te ture kia ahei ano te iwi o Horouta ki te pooti tuarua. I tenei tau kei te takoto tonu taua whakaaetanga a kei te hangaia he pire hei whakamana kia uru ai ki roto i te pooti e heke iho nei.

Mo nga Tamariki kaha te Rewharewha, me kai i te

WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE, 1/6, 2/9 patara.

Nga Korero mo te Pepa

He aha nga Korero mo ta tatou pepa? He patai tenei ki nga tangata e tango ano i te 'Toa Takitini,' a ki te hunga hoki e whakakeke ana ki te tango. Tenei hoki pea etahi o te hunga e tango ana i te pepa kai te amuamu ki te kore kai ranei o roto, ki te tangi kino ranei o te reo, ki te mōumōu ranei o nga wharangi ki nga korero tikanga kore. Na reira ka tika kia uia o ratau whakaaro He aha a ratau korero e tumanako ana kia taia e te pepa?

Kia mahara hoki kotahi ano putanga o te pepa nei i te marama; Ko nga wharangi te kau-ma-ono ahu atu ki te rua-te-kau; Ko te tinana he iti, a e pau ana tetahi wahi i te rarangi o nga tangata kohi moni. i nga whakapoko, i nga kupu whakamarama a te Etita. Na ka tika kia manawapa tatau ki te wahi o te tinana iti nei i toe iho, kei reira nga kai ma o tatau kanohi, ma o tatau ngakau. Ina koa ko nga reta tuku mai he tautohe take he pakanga, e pai ana mehemea he nui te poho o te pepa nei, kia whai koringa ai mo nga wero a tetahi, mo nga karo a tetahi. Ki te taia hoki te reta raupatu a tetahi, me ta ano hoki te reta karo a tetahi, a heoi ano ko te huarahi tera e riro ai te tinana o te pepa i ta raua pakanga a ka tatari etahi atu korero maha o te ao kia kahekahe o raua manawa i ta raua mahi. Kaore-he maha rawa nga korero whai-tikanga o te ao kei te tatari kia tae ki te hinengaro a ki te manawa o te Iwi Maori o nga motu e rua nei.

"He huruhuru te manu ka rere." E tika ana, ma te nui o nga moni kohi ka ora ai tenei pepa. Engari, e tika ana ano hoki ma te kai ngakau o te tangata ki te pai o nga korero o te pepa, e hihiko ai ki te whangai mai. Koia i tika ai kia uia "Tena, he aha nga momo korero e pai ana koutou"?

Ko te hunga e whakakeke nei ki te tango pepa ma ratau, he aha i whakakeke ai? E ki ana ratau, kua puta ke i nga nupepa pakeha nga korero a he aha kia taruatia e tenei pepa. Koia nga taitamariki ka kore e awahina.

He tika ko nga korero o te ao kei te panuitia e nga nupepa pakeha i ia ra, i ia ra, a ka whiwhi nga tamariki

kura i te korero. Engari tokohia o ratau e marama ana ki nga kaupapa o ana korero?

Mehemea ka rata i te "Toa Takitini" te hunga whakakeke nei, ka ea hoki i a ia te hiakai o te hunga e tango nei i te pepa -- e tango nei i runga i te tumanako kia whiwhi ratau i nga whakamarama pai o nga tikanga maha mo te tinana, mo te waiua.

KO AORANGI ME PATUTAHU.

I nga Korero Paremata i tukua atu e au ki te Toa Takitini i tera tuunga o te Paremata i whakamaramatia i reira te ahua o enei take, me nga taumahatanga i whakatarewatia ai e te Kawanatanga.

No nga ra timatanga o Hurae nei ka tae au ki te Pirimia ki te tono kia whakaae ia me ana Minita kia tukua kia whakawakia nga take Maori o enei whenua, kia rokohanga ai nga morehu Kaumatua e pupuri nei i etahi o nga korero o aua whenua. Ka whakahokia mai e te Pirimia ma te Minita Maori raua ko Te Herihi e whakaoti. No te 18 o nga ra o Hurae ka tae maua Ko Ta Maui Pomare ki te aroaro o te Minita Maori, a i muri iho ka pa au ki te Hekeretari mo te Tari Maori. I pai katoa ta ratau whakautu mo enei take. No te 26 o nga ra o Hurae ka whakaotia te kupu, a koia tenei kei te kape o te reta mai a te Minita Maori ki au, e whai i raro ake nei:--

(Kape.)

Tari o te Minita Maori,

Poneke, 26 o Hurae, 1922.

Ki te Hon. A. T. Ngata,

Te Whare Paremata, Poneke.

Tena Koe,

Mo Aorangi me Patutahi.

Mo to kaupapa i whakatakoto mai ai ki toku aroaro kia hangaia he rarangi ture i tenei tau, kia whakawhiwhia ai te Kooti Whenua Maori, tetahi atu ropu whaimana ranei kite mana uiui i nga kereeme a nga Maori mo nga whenua kua whakahuatia i runga ake nei, i ru-

nga i te ripoata a te Komihana mo nga kereeme whenua Maori o te tau 1920, kia taea ai te uiui nga take me nga kereeme taupatupatu a nga Maori e ki ana no ratau aua whenua i te mea ano e ora ana etahi o nga kaumatua hei korero i nga korero : He whakaatu tenei ki a koe kua whiriwhiri maua ko taku hoa Minita ko te Honore Ta W H. Te Herihi mo aua take, a e koa ana au ki te whakaatu kia koe, kua whakahaua e au ki te Hekeretari mo te Tari Maori kia hangaia mai e ia nga rarangi ture e rite ana hei titiro maku, hei whakauru hoki ki roto ki te Pire Horoi o tenei tau, a te wa e whakahaerea ai tera take.

Heoi na,

H. G. COATES,

Minita mo te Taha Maori.

Heoi ra ka tae enei o a tatautake nunui ki tenei taumata. A te wa e paahitia ai te Pire Horoi Maori ka whakahokia atu enei take kia koutou kia whakawa koutou i o koutou take Maori, ka penei ano i nga whenua papatipu.

HURAHANGA KOHATA.

He whakaatu tenei kua tuturu mo te Mane o te Wiki o Te Aranga (Easter Monday) ara Aperira 2, 1923, hurahia ai te kohatu o Te Heuheu Tukino ratou ko ana tamariki. Taria ano te wa e puta atu ai nga tino powhiri. Na Teri Paerata.

HINOTA KI NEPIA.

Kei te Paraire te 8 o nga ra o Hepetema ka tu te Hinota o te Pihopatanga o Waiapu ki Nepia, Kei te 2 p.m. i te Hatarei ka whakatakotoria e te Atipihopa o Nui Tirenī te kohatu o te kokonga o Te Aute Kareti. Ka hui katoa atu te Hinota ki Te Aute i taua ra. I te Ratapu i te karakia awatea ko te kauhau ki te Hinota kei a Rev. Pine Tamahori. I te karakia o te ahiahi ko te kai-kauhau ko te Atipihopa o te Hahi o Nui Tirenī. I te 10 a.m. i te Turei te Hui komiti a te Pihopa me nga Minita Maori o tenei Pihopatanga.

TE PUREI WHUTUPOORO A TE IWI MAORI.

(Maoris v. All Blacks.)

No te Hatarei te 19 o nga ra o Akuhata nei ka tutaki te ope Maori purei whutupooro a W. T. Parata (Ned) ki te hunga whiriwhiri o te iwi pakeha o Nui Tireni e kiia nei ko nga All Blacks. E rua nga ope nei i whakawhiti anake ki Poihakena, ki era atu wahi o Ahitereria i te tau nei : ko te ope Maori a Parata to mua, a no muri tata mai ko te ope pakeha. Ko nga tino takaro i uru ai aua ope he takaro ki nga toa o Poihakena (New South Wales) i takahi nei i Nui Tireni i te tau ka taha nei. Ina te taunga iho o aua takaro.

Nga Maori ki Poihakena.

Purei tuatahi—i toa nga Maori	25 ki te 22
Purei tuarua—i hinga nga Maori	13 ki te 28
Purei tuatoru—i toa nga Maori	23 ki te 22
	61 ki te 72
Te Huinga	61 ki te 72

I hinga ai nga Maori i te takaro tuarua he whai tata tonu i muri i te purei tuatahi. No te Hatarei te mea tuatahi, no te Mane te mea tuarua, a he tokomaha o nga tino tangata i whara i te Hatarei, a kaore i ahei te uru ki te takaro o te Mane.

Nga Pakeha (All Blacks) ki Poihakena.

Purei tuatahi—i toa a Nui Tireni	26 ki te 19
Purei tuarua—i hinga ratau	8 ki te 14
Purei tuatoru—i hinga ratau	6 ki te 8
	40 ki te 41
Te Huinga	40 ki te 41

Engari ena purei i ahua takiwa ano i waenganui.

Ko te ope Maori kua hoki wawe mai ki Nui Tireni nei, a kua marara hoki nga tamariki ki o ratau kainga : e rua rawa o ratau wiki i wehewehe ai ka hui mai nei ki Poneke. Na kona i hoki whakamuri ai to ratau kaha,

to ratau marama hoki ki te purei huihui. Engari nga All Blacks i haere ropu tonu, me te purei haere a tae noa ki te ra i tutaki ai ki te ope Maori. Na kona i toa ai ratau.

Ko te mea nui i kitea i te ra o te takaro i te 19 o nga ra o Akuhata nei ko te manaaki a te pakeha i te Maori. I tukua e te taha pakeha he Maori hei rangatira hei referee mo tenei purei, ko T. Parata, he uri na te Kakakura, no Waikanae. He rite tonu te mihi a te pakeha a nga nupepa hoki, katahi ano ka kitea te tino referee ki nga purei nunui e tu ana ki Poneke nei, he tere, he marama ki te whakatau i te he ki tetahi taha, ki tetahi taha.

Ae : i hinga nga Maori i te ope pakeha otira kaore i hinga kino. He taimaha no mua i nga kokiri a nga pakeha, he pai no ta ratau purei huihui : he roa no nga Maori e whakamatatau ana ki te purei a tetahi, a tetahi. I te wahanga tuatahi o te purei i toa ko nga pakeha, 16 a ratau e 3 a nga Maori. I muri tata iho i te hurihanga ki te wahanga tuarua ka tae a nga pakeha ki te 21 : katahi ka piki haere mai te purei a nga Maori a tae ana a ratau ki te 14, a i te mutunga o te purei kua ngenge nga pakeha, e mau tonu ana te kaha o nga Maori.

Katahi ano ka tutaki nga toa o te iwi Maori ki nga toa o te Iwi Pakeha o Nui Tireni. No te tau 1888 te ope Maori tuatahi, ko Hohepa te Waopereki tona kapene, i tae ki te ao haere ai. Na ratau i whakaako tenei hanga te whutupooro ki Nui Tireni, Na ratau i matua mau te kakahu pango (all Black jersey) me te raurakau hiriwa (silver fern-leaf) kua waiho nei hei tohu mo nga ope whutupooro o Nui Tireni ki te ao katoa. Ko nga ope Maori o muri mai nei ko ta W. T. Parata o te tau 1910 i hari ai ki Ahitereria : ko ta Parata ano o te tau 1913 i hari ai ki Akitereria : ko te ope Hoia Maori o te tau 1919 (Pioneer Football Team.) I aranga katoa ia ratau te ingoa o te iwi Maori. Na hei tuarima tenei, a ko Parata ano te kai-whakahaere. He potiki tenei na Tame Parata mema o te Waipounamu i mua ra. Ko ia te tangata nana i pupuri te mana o te purei whutupooro i waenganui o te iwi Maori, a i te aroaro hoki o nga iwi pakeha o te ao.

I te ahiahi i muri iho i te purei i Poneke nei ka hui te Komiti o te Uniana Nui o te whutupooro (N.Z. Rugby Union) me W. T. Parata ratau ko ona hoa Maori, ko Tau

Henare, M.P., ko A. T. Ngata, M.P., ko Hami Maioha o Ngapuhi, ko W. H. Nikera o Heretaunga, ko T. Parata te Kakakura o Waikanae, me etahi atu ki te whiriwhiri tikanga mo te ahua e taea ai te whakatiputipu te purei whutupooro i waenganui i te iwi Maori. Whakaturia ana etahi tangata hei Komiti, hei hoa mo W. T. Parata ki ia takiwa, ki ia takiwa. I kororererotia ano i reira me haere tetahi ope Maori a te tau e heke iho nei ki nga wahi o nga motu e rua e tawhiti ana i nga putahitanga o te whutupooro, kia kite ai nga iwi o era wahi he penei tona hangaitanga o tenei takaro, a kia kite ai hoki nga kano-hi o Parata ratau ko tana Komiti tenei ano etahi taitamariki toa o te iwi Maori kei te ngaro ia ratau i te tawhiti ke o o ratau na kainga.

A taihoa ano ka tauwhainga atu ki nga toa o te iwi pakeha. A taihoa pea ka taea te whakataka he ope Maori o tetahi rohe hei haere ki te purei ki nga Maori o tetahi atu rohe. Na, e Ngapuhi ma! e Mara ma! kia tupato i a koutou. Katahi pea te motu nei ka haere atu ki te takitaki i nga mate e takoto nei mai o Hongi Hika ra!

Kaati ra e nga tamariki nei, rakai i a koutou!

He Mihi No Te Upoko o Te Ika.

Ki te Etita—

Tena ra koe e mahi mai na i nga mahi e tika ai te haere o te iwi Maori ki te Matua i te rangi me te Tamaiti kua kake atu nei ki tona Matua, a kua tukua mai nei ko te Wairua Tapu hei noho tonu ki roto i te tangata. Ko te mahi a te Wairua Tapu he tohe ki te ao kia whakatutukitia nga mea i mahia e te Matua: Ko te mahi a te tamaiti he whakamaori i nga mahi a tona Matua. Ko te mahi a te Wairua Tapu he tohe kia whakatutukitia e te ao. Kaore he mutunga mai a kia oti ra a no. Koia nga kai-mahi a te Wairua Tapu ka whakaturia. Ko nga pihopa tenei, ko nga minita tenei, ko nga reimana tenei, ko nga rangatira Maori tenei. Kua oti te hanga te inoi kia tohe ratou ki te iwi kia tika te haere. Ko te inoi tenei mo nga rangatira Maori, a no tenei wa kua no-

ho nui te Wairua Tapu ki to tatou hoa kia Wiremu Ratana, e tohe nei ki te iwi Maori kia tika te haere, kia whakarerea a Ratana me ana kaimahi katoa, kia horoia te whare o te Atua kia tomo mai ai te Warrua o te Pono. Heoi kia piki te maramatanga ki nga morehu o nga iwi.

Na to hoa pono e tu nei i runga i te upoko o te ika

Meiha H. P. Tunuiarangi.

Puanani, Katataone.

He Mihi No Te Puku o Te Ika.

E tama Te Toa Takitini, taku mokopuna, tena koe. Ko te Papa-i-Ouru te marae i powhiritia ai koe e au, i whakawahaia mai ai koe e to koroua e Paratene Ngata. Whakamoe rawa koe e au ki to tipuna kia Tamatekapua. I kapohia koe e au ki te kapu o taku ringa ki te Papa-i-Ouru. Taku whakangungu i a koe e tama : e tu ki runga, whitiki i a koe. E mau ki to patu. E rere i nga ihu o nga Waka-taua, e wheo noa nei te pitau-whakairo, i kuku atu ai te ihu o to waka ki nga marae o Aotearoa me Te Waipounamu. E ta ma, taihoa ena ingoa hou e tapa kia whanau mai he uri mo Te Toa Takitini. Kauaka e uiui atu kai he te hinengaro.

Na Rangiteaorere Te Kiri Te Awekotuku

He Mihi No te Hiku o Te Ika.

Tena koe, koutou ko o matua, tipuna ka ngaro ki te po. Tenei kua kite iho ahau i nga whakamarama a nga rangatiratanga o Aotearoa me Te Waipounamu. Tena koutou katoa. Ko ta te rangatira kupu tona whakatauki ki ahau ki a Ngapuhi, he pouwhenua, he toa ano to tena hapu to tena iwi. I tika ai te ingoa o Te Toa Takitini ki ahau ki a Ngapuhi he tinitini nga toa. Kaore ano ahau i kite iho i tetahi ingoa hou mo ta koutou tamaiti. Taku kupu mutunga, maku ta koutou tamaiti e whaka moe ki te wahine. Taku wahine ko Te Maramatanga i hoatu e te Atua ki a Noa i mohiotia ai e Noa kua kowhera te maramatanga ki te ao katoa. E nga morehu o Aotearoa me Te Waipounamu tena koutou katoa. Ko Ihowa hei Heparu mo tatou hei arawhata, ko Ihu Karaiti hoki to tatou Kai-whakaora. -Na Patu Hohaia Pataone.